

Uchwała z dnia 17 kwietnia 1998 r.

III ZP 45/97

Przewodniczący SSN: Maria Mańkowska (sprawozdawca), Sędziowie SN: Jerzy Kuźniar, Stefania Szymańska.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, w sprawie z wniosku Piotra B. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G. o jednorazowe odszkodowanie, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 17 kwietnia 1998 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku postanowieniem z dnia 10 października 1997 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 KPC

Czy w odniesieniu do jednorazowego odszkodowania z tytułu uszczerbku na zdrowiu doznanego na skutek wypadku przy pracy, wypłaconego przez ZUS na podstawie art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz. U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.) - dopuszczalne jest stosowanie art. 358¹ § 3 Kodeksu cywilnego ?

podjął następującą uchwałę:

Jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy, nie spełnione w terminie, może być waloryzowane na podstawie art. 358¹ § 3 KC w związku z art. 300 KP.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku postanowieniem z dnia 10 października 1997 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu powyższe zagadnienie prawne w następującym stanie faktycznym sprawy:

Decyzją z dnia 5 grudnia 1996 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w G. wypłacił wnioskodawcy Piotrowi B. jednorazowe odszkodowanie w kwocie 28 zł wraz z odsetkami w kwocie 82,64 zł z tytułu wypadku przy pracy, jakiemu uległ w dniu 14 lipca 1989 r. w nieuspołecznionym zakładzie pracy.

W odwołaniu od tej decyzji wnioskodawca domagał się zasądzenia odszkodowania w kwocie 1.050 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 22 listopada 1989 r. i wyjaśnił, że odbywał służbę wojskową oraz przebywał w szpitalu po ustaleniu w dniu 21 listopada 1989 r. przez Obwodową Komisję Lekarską d/s Inwalidztwa i Zatrudnienia uszczerbku na jego zdrowiu w wysokości 5%. Bezpośrednio po wypadku, jak i po powrocie z wojska bezskutecznie upominał się o wypłatę odszkodowania. Otrzymał odszkodowanie dopiero wówczas, gdy wniósł pozew do Sądu w Kartuzach w listopadzie 1996 r. Zdaniem wnioskodawcy wypłacone odszkodowanie jest zbyt niskie w sytuacji spadku siły nabywczej złotego, zaś opóźnienie wypłaty nastąpiło z wyłącznej winy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Pozwany organ rentowy wniósł o oddalenie powództwa, przyznając jednocześnie, iż orzeczenie OKIZ przekazał do zakładu pracy celem wykorzystania przy rozpatrywaniu wniosku o odszkodowanie. Odszkodowanie zostało wypłacone w 1996 r. według stawek obowiązujących w dacie prawomocnego ustalenia uszczerbku na zdrowiu. W trakcie postępowania strona pozwana przyznała, iż opóźnienie w wypłacie odszkodowania nastąpiło na skutek błędu ZUS i zrzekła się korzystania z zarzutu przedawnienia.

Wyrokiem z dnia 21 maja 1997 r. Sąd Wojewódzki w Gdańsku-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z siedzibą w Gdyni oddalił odwołanie ustalając, że wnioskodawca uległ wypadkowi przy pracy w dniu 14 lipca 1989 r. i Obwodowa Komisja Lekarska d/s Inwalidztwa i Zatrudnienia orzeczeniem z dnia 20 listopada 1989 r. ustaliła 5% uszczerbku na zdrowiu. Pozwany organ rentowy mylnie przekazał to orzeczenie do zakładu pracy wnioskodawcy, natomiast wnioskodawca o wypłatę tego odszkodowania zgłosił się do ZUS-u dopiero po 7 latach i zostało mu ono wypłacone według stawek obowiązujących w dacie 5 grudnia 1989 r., to jest w dacie uprawomocnienia się orzeczenia Obwodowej Komisji Lekarskiej d/s Inwalidztwa i Zatrudnienia w wysokości 280.000 starych złotych z odsetkami w kwocie 820.640 starych złotych.

W apelacji od powyższego wyroku wnioskodawca zarzucił naruszenie:

1) art. 9 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych oraz art. 5 KC przez przyjęcie, że ZUS prawidłowo ustalił wysokość odszkodowania, nie został więc spełniony cel i funkcja odszkodowawcza określone w art. 9 ustawy wypadkowej i tym samym zostały naruszone zasady sprawiedliwości i współzycia społecznego,

2) art. 358¹ § 3 KC, który powinien zostać zastosowany przez Sąd w przypadku uznania, że wysokość wypłaconego odszkodowania w 1996 r. według stawek obowiązujących w 1989 r. była prawidłowa,

3) niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych, istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, będące konsekwencją nie uwzględnienia wniosku o ewentualne zastosowanie sądowej waloryzacji wypłaconego odszkodowania po upływie 7 lat od złożenia wniosku do ZUS, w okresie których miała miejsce istotna zmiana siły nabywczej pieniądza, a także nierozważenie interesów stron zgodnie z zasadami współzycia społecznego.

Sąd Apelacyjny uznał apelację i zawarte w niej zarzuty częściowo za nie-trafne, jeżeli chodzi o wyliczenie jednorazowego odszkodowania według stawek obowiązujących w dacie prawomocnego określenia uszczerbku na zdrowiu. Jest to zgodne z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1982 r., III UZP 13/82, w myśl której wysokość należnego pracownikowi lub uprawnionym członkom rodziny jednorazowego odszkodowania ustala się według stawek obowiązujących w dacie ostatecznego określenia uszczerbku na zdrowiu - w razie zaś sporu co do tego uszczerbku - według stawek obowiązujących w dacie uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. Pogląd ten znajduje oparcie w obowiązującym stanie prawnym, a w szczególności w przepisach § 16 ust. 1, § 24 ust. 1 oraz § 25 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 17 października 1975 r. w sprawie zasad i trybu orzekania o uszczerbku na zdrowiu oraz wypłacania świadczeń z tytułu chorób zawodowych (Dz. U. Nr 36, poz. 199), w świetle których jednorazowe odszkodowanie powinno być wypłacone nie później niż w ciągu 14 dni od otrzymania prawomocnego orzeczenia ustalającego stopień uszczerbku na zdrowiu, zaś w przypadku opóźnienia w wypłacie w tym terminie, uprawnionemu przysługują odsetki za czas opóźnienia wypłaty.

Natomiast, podzielając stanowisko Sądu Najwyższego zawarte w uchwale z dnia 4 września 1992 r. - II UZP 17/92 (OSNCP 1993 z. 6 poz. 91) o niestosowaniu

art. 358¹ § 3 KC do świadczeń emerytalno-rentowych, Sąd Apelacyjny powziął wątpliwość co do charakteru prawnego świadczenia, jakim jest jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy. Nie jest to bowiem świadczenie emerytalno-rentowe ani świadczenie wynikające z innych szczegółowych unormowań z zakresu ubezpieczeń społecznych, nie mieści się również w katalogu świadczeń pieniężnych objętych dyspozycją art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 25, poz. 137 ze zm.). Materialnoprawną podstawą takiego świadczenia jest ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, która generalnie reguluje materię świadczeń, do których prawo uzależnione jest od istnienia stosunku pracy. Zatem materialnoprawne źródło roszczenia o jednorazowe odszkodowanie z tytułu uszczerbku na zdrowiu doznanego w skutek wypadku przy pracy - w ocenie Sądu Apelacyjnego - sytuować należałoby raczej w prawie pracy, a nie w prawie ubezpieczeń społecznych. Jednocześnie zaś w świetle dyspozycji przepisu art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy wypadkowej ustawodawca przyjął, iż jednorazowe odszkodowanie z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, którego na skutek wypadku doznali pracownicy nieuspołecznionych zakładów pracy - przysługuje od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, przenosząc tym samym w oparciu o kryterium „uspołecznienia” zarówno ustalenie prawa do tych świadczeń, jak też i samą ich wypłatę do postępowania przed organem rentowym.

W ujęciu procesowym - sprawa o jednorazowe odszkodowanie jest niewątpliwie sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 2 pkt 4 KPC. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, okoliczność ta nie powinna jednak przesądzać o tym, czy omawiane odszkodowanie ma charakter świadczenia z ubezpieczenia społecznego, w odniesieniu do którego wyłączona została możliwość sądowej waloryzacji na podstawie art. 358¹ § 3 KC. Przyjęcie bowiem takiej konstrukcji prawnej prowadziłoby do rażącego naruszenia zasady równości obywateli wobec prawa, różnicując uprawnienia pracowników, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku przy pracy w zależności od tego, czy wypadek miał miejsce w uspołecznionym, czy nieuspołecznionym zakładzie pracy.

W postępowaniu przed Sądem Najwyższym prokurator Prokuratury Krajowej i pełnomocnik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wnieśli o udzielenie przeczącej odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 237¹ KP pracownikowi, który uległ wypadkowi przy pracy lub zachorował na chorobę zawodową określoną w wykazie, o którym mowa w art. 237 § 1 pkt 2 KP, przysługują z tego tytułu świadczenia określone w odrębnych przepisach. Takie przepisy zawiera ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz. U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.), nie można jednak uznać, że jest to wyczerpujące, odrębne, uregulowanie odpowiedzialności zakładów pracy za szkody wyrządzone pracownikom. Potwierdza to orzecznictwo Sądu Najwyższego z okresu sprzed uchylenia art. 40 tej ustawy przez ustawę z dnia 24 maja 1990 r. o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym (Dz. U. Nr 36, poz. 206), zawarte w uchwałach z dnia 14 lutego 1978 r. III PZP 2/78 (Służba Pracownicza 1978 nr 6 poz. 32) oraz składu siedmiu sędziów z dnia 4 grudnia 1987 r., III PZP 85/86 (OSNCP 1988 z. 9 poz. 109). W pierwszej uchwale przyjęto, że poszkodowany może dochodzić pieniędzy utraconych w wyniku wypadku przy pracy na zasadach ogólnych, albowiem odszkodowanie przewidziane przepisami ustawy wypadkowej nie obejmuje pieniędzy. W drugiej uchwale, której nadano moc zasady prawnej, stwierdzono, iż pracownik, który doznał uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby spowodowanej warunkami pracy, nie będącej chorobą zawodową, może z mocy art. 300 KP dochodzić od zakładu pracy roszczeń odszkodowawczych na podstawie przepisów prawa cywilnego w granicach przewidzianych w ustawie wypadkowej. Sąd Najwyższy podkreślił również, że ustawa o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych należy do przepisów prawa pracy, jednakże ani ustawa, ani Kodeks pracy nie regulują wyczerpująco odpowiedzialności zakładu pracy za szkody wyrządzone pracownikom na skutek doznanego przez nich uszczerbku na zdrowiu w związku z pracą.

Sytuacja prawna uległa radykalnej zmianie po uchyleniu art. 40 ustawy wypadkowej z dnia 1 stycznia 1990 r., co otworzyło możliwość dochodzenia odszkodowań z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych także na podstawie przepisów prawa cywilnego. Oznacza to, iż odrębnymi przepisami, o których mowa w art. 237¹ KP, są już nie tylko przepisy ustawy wypadkowej. W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1990 r. (III PZP 20/90, OSNCP 1991 z. 7 poz. 79) potwierdzono, że osoby poszkodowane w wyniku wypadków przy pracy,

które nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1990 r. mogą dochodzić od zakładów pracy na zasadach prawa cywilnego roszczeń uzupełniających powstałych po tym dniu.

Pogląd, że ustawa wypadkowa zalicza się do prawa pracy przeważa nie tylko w doktrynie, ale został potwierdzony jednoznacznie w judykaturze Sądu Najwyższego. W uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 1996 r., II UZP 22/95 (OSNAPiUS 1996 nr 24 poz. 377) stwierdzono, iż jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy należne pracownikowi, czy też w razie śmierci pracownika - jego rodzinie, jest świadczeniem wynikającym ze stosunku pracy z tytułu ryzyka obciążającego zakład pracy. Nie jest to zatem świadczenie ubezpieczeniowe i samo kryterium uspołecznionego, bądź nie uspołecznionego zakładu pracy, które w myśl art. 32 ust. 1 ustawy wypadkowej decyduje od kogo przysługuje jednorazowe odszkodowanie (zakład pracy, czy Zakład Ubezpieczeń Społecznych), nie zmienia charakteru tego roszczenia, a jedynie wskazuje na płatnika tego świadczenia.

Zgodnie z art. 9 ustawy wypadkowej jednorazowe odszkodowanie pieniężne przysługuje pracownikowi, który wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej doznał stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. Prawo zatem do tego świadczenia jest uzależnione od stosunku pracy, a nie stosunku ubezpieczeniowego.

Charakteru tego świadczenia nie zmienia również przepis procesowy art. 476 § 2 pkt 4 KPC, który przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji wydanej przez organ rentowy w sprawach dotyczących, między innymi, świadczeń należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Takimi sprawami o „inne świadczenia” są np. odszkodowania przysługujące pracownikom zatrudnionym w nie uspołecznionym zakładzie pracy. Sformułowanie tego przepisu prawa procesowego wskazuje jedynie drogę postępowania przy dochodzeniu roszczenia o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy w nie uspołecznionym zakładzie pracy. Przy innej wykładni tego przepisu istniałaby sprzeczność z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.), który nie zalicza do ubezpieczenia społecznego świadczeń pieniężnych z tytułu jakiegokolwiek wypadku przy pracy.

Reasumując, skoro roszczenie o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy w uspołecznionym zakładzie pracy, nie jest świadczeniem pieniężnym z ubezpieczenia społecznego, wynika natomiast ze stosunku pracy - to dla roz-

poznawanego zagadnienia prawnego nie ma znaczenia uchwała Sądu Najwyższego z dnia 1992 r., II UZP 17/92 (OSNACP 1993 z. 6 poz. 91), która wykluczyła stosowanie art. 358¹ § 3 KC jedynie do świadczeń emerytalno-rentowych.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano niejednokrotnie, iż powyższy przepis Kodeksu cywilnego może być odpowiednio zastosowany poprzez art. 300 KP w sprawach z zakresu prawa pracy (por. uchwałę z dnia 13 marca 1992 r., I PZP 14/92 - OSNCP 1992 z. 9 poz. 60, uchwała z dnia 3 kwietnia 1992 r., I PZP 19/92 - OSNCP 1992 z. 9 poz. 66, uchwała z dnia 15 kwietnia 1994 r., I PZP 15/94 - OSNAPiUS 1994 nr 3 poz. 51, wyrok z dnia 16 września 1993 r., I PRN 70/93 - OSNCP 1994 z. 5 poz. 113 i wyrok z dnia 15 kwietnia 1994 r., I PRN 14/94, OSNAPiUS 1994 nr 4 poz. 69).

Zgodnie z art. 300 KP w sprawach nie unormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego. Ponieważ Kodeks pracy ani przepisy ustawy wypadkowej nie regulują ewentualnej waloryzacji świadczeń pieniężnych, zachodzi możliwość stosowania w tym zakresie art. 358¹ § 3 KC. Sąd Apelacyjny przedstawiając swoje wątpliwości na ten temat trafnie podniósł, że byłoby naruszeniem zasady równości obywateli wobec prawa różnicowanie uprawnień pracowników, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku przy pracy w zależności od tego, czy wypadek miał miejsce w uspołecznionym czy nie uspołecznionym zakładzie pracy.

Przyjmując, jak to wyżej wykazano, że podstawę prawną dla roszczenia o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy stanowią przepisy prawa pracy, Sąd Najwyższy uznał, iż takie świadczenie, nie spełnione w terminie, może być waloryzowane na podstawie art. 358¹ § 3 KC w związku z art. 300 KP.

Jednorazowe odszkodowanie powinno spełniać funkcję kompensacyjną za doznany przez pracownika uszczerbek na zdrowiu wskutek wypadku przy pracy, stąd ustawodawca zdecydował o podwyższaniu świadczeń i szybkim wypełnianiu obowiązku odszkodowawczego względem poszkodowanego. Tak więc - przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1998 r. w sprawie podwyższania niektórych świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz. U. Nr 29, poz. 199 ze zm.) wydane na podstawie delegacji z art. 47 ustawy wypadkowej ustaliły zasady podwyższania kwot jednorazowych odszkodowań, o których mowa w art. 9 - 13 ustawy wypadkowej. Dla porównania wysokości tych kwot: odszkodowanie określone w przepisach obowiązujących w 1989 r., to jest w dacie ustalenia

uszczerbku na zdrowiu wnioskodawcy w wysokości 5% wyniosło kwotę 28 zł, podczas gdy w dacie wypłaty tego odszkodowania w grudniu 1996 r. - zgodnie z Obwieszczeniem Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 5 września 1996 r. w sprawie podwyższenia kwot jednorazowych odszkodowań z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (M.P. Nr 57, poz. 524) - kwota jednorazowego odszkodowania wyniosła 201,40 zł za każdy procent uszczerbku na zdrowiu.

Natomiast z §§ 16 i 18 rozporządzenia Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych oraz Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 17 października 1975 r. w sprawie zasad i trybu orzekania o uszczerbku na zdrowiu oraz wypłacaniu świadczeń z tytułu wypadku przy pracy, w drodze do pracy i z pracy z tytułu chorób zawodowych (Dz. U. Nr 36, poz. 199) wynika obowiązek Oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wypłaty pracownikowi jednorazowego odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej nie później niż w ciągu 14 dni od otrzymania prawomocnego orzeczenia ustalającego stopień stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu.

Jednorazowe odszkodowanie powinno zatem przedstawiać określoną wartość ekonomiczną, stanowiącą ekwiwalent za doznany uszczerbku na zdrowiu, adekwatny do celu i funkcji odszkodowawczej określonej w art. 9 ustawy wypadkowej. Wypłacenie wnioskodawcy niskiej kwoty odszkodowania po 7 latach od ustalenia uszczerbku na zdrowiu, według stawek wówczas obowiązujących przy istotnej zmianie siły nabywczej pieniądza zaistniałej między 1986 i 1989 rokiem - decyduje o zastosowaniu waloryzacji, w ramach której wnioskodawca uzyskałby możliwość waloryzacji jednorazowego odszkodowania, które nie zostało spełnione w terminie.

Wypłata wnioskodawcy odsetek za zwłokę od dnia 2 stycznia 1990 r. również nie prowadzi do uznania, iż dokonanie waloryzacji należności głównej jest niedopuszczalne. W wyroku z dnia 16 września 1993 r., I PRN 70/93 (OSNCP 1994 z. 5 poz. 113) Sąd Najwyższy uznał, że waloryzacja należności głównej nie wyłącza żądania zasądzenia odsetek. Wysokość odsetek ustawowych należnych w danym okresie powinno się uwzględnić jako jeden z elementów podlegających ocenie sądu przy zastosowaniu art. 358¹ § 3 KC.

Z przytoczonych wyżej powodów Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedstawione zagadnienie, jak w sentencji uchwały.

=====